מאור ושמש בראשית פרשת וישב

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו[1]. במדרש רבה (ב"ר פד ד)[2] בארץ 'מגורי' אביו - מגיורי אביו, שאברהם מצינו שגייר גרים, כמה דאת אמר (בראשית יב ה)[3] וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן. וביעקב מצינו שגייר גיורים כמה דאת אמר (בראשית לה ב)[4] הָסִרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר וגו', וביצחק לא מצאנו שגייר גיורים - רק בכאן מרומז בארץ 'מגורי' אביו - מגיורי אביו[2], שממילא נלמד מכאן שגייר יצחק גיורים, עד כאן המדרש. ויש לדקדק לפי פירוש המדרש, מהו 'וישב יעקב בארץ מגורי אביו', שאם הוא יעקב בעצמו גייר גרים - היה לו להושיב עצמו בין אותם הגרים שהוא גייר[5], מה לו להושיב עצמו בין הגרים שגייר אביו.

אך הענין כך הוא, שמצאנו בכל דור ודור שצדיקים מלמדים התלמידים המתחברים אליהם דרכי ה' והאיך יתקנו בתשובה את אשר קלקלו והאיך יתקנו את נשמתם[6],[7], אבל מעטים הם שיתקנו לגמרי את עצמם אצל צדיק אחד שלא יצטרכו אחר כך אחר הסתלקות הצדיק ליסע לצדיק אחר לתקן את נשמתם. והנה מצאנו באברהם אבינו ע"ה שגייר גיורים, ואף על פי כן לא היה להם קיום ולא נתקנו לגמרי, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר[8], והוא מרומז גם כן בפסוק (בראשית כו טו)[9] וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר[10], וכבר פירשנו לעיל במקומו[11]. והנה יצחק אבינו ע"ה לִמְּדָם אחר כך אחר מות אביו, כמרומז בפסוק (בראשית כו יח)[12] וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ וגו' וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו, דהיינו שחזר וְלִמְּדָם, וַיִּפְתַּח להם שֵׂכֶל וחכמות לעבודת השי"ת. והנה אף על פי כן לא הועיל להם, רק אחר כך כשבא יעקב אבינו ע"ה הוא חזר ולמדם ותיקנם לגמרי. וזה פירוש הפסוק וישב יעקב פירוש, שהיה לו התיישבות בארץ מגורי - כדפירש במדרש מגיורי אביו, דהיינו הגרים שגייר אביו ועדיין לא היו בתיקונם לגמרי, והוא השיב אותם ותיקנם לגמרי כנ"ל, וקל להבין.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם נִצָּבָה וְהִנֵּה תְּסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוִין לַאֲלֻמָּתִי[13]. והנה יש לדקדק מה זה מאלמים אלומים, ואם כפירוש רש"י[14] עֲמָרִים - מְאַסְּרִין אֶסָּרָן הוה ליה למימר בפירוש 'מקשרין עמרים'. ותו, מה זה קמה אלומתי - וגם נצבה שהוא כפל לשון.

ונראה לפרש בדרך רמז, דהנה מצאנו בישראל כמה מיני צדיקים, כל אחד לפי מעלתו ; יש שהם בעלי מדות טובות, ויש שהם בעלי תורה - שהם גדולים בתורה, ויש שהם בעלי צדקות. ולכל אחד מהצדיקים מתחברים אליו בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת - תלמידי חכמים שבדור[15] ושאר נשמות שבישראל, ללמוד ממעשיהם ולתקן את עצמם. והנה, הגם שבודאי טוב מאד התחברות הלז, אמנם

---

[1] בראשית פרק לז: (א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

[2] בראשית רבה (וילנא) פרשה פד סימן ד (פרשת וישב): ד ד"א וישב יעקב וגו', אברהם גייר גיורים, הה"ד (בראשית יב) ויקח אברם את שרי אשתו, א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא אם מתכנסין כל באי העולם לבראות אפילו יתוש אחד אינן יכולין ואת אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן, אלא אלו הגרים שגייר אותם אברהם ולמה אמר עשו ולא אמר גיירו ללמדך שכל מי שהוא מקרב את הגר, כאלו בראו, תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירת תלמוד לומר ואת הנפש אשר עשו בחרן אשר עשה אין כתיב כאן אלא אשר עשו, א"ר חוניא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ומה ת"ל אשר עשו אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מכניסן לתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומקרבן ומכניסן תחת כנפי השכינה, יעקב גייר גיורים דכתיב ויאמר יעקב אל ביתו וגו' ויתנו אל יעקב וגו' ביצחק לא שמענו והיכן שמענו רבי יצחק ותאני לה משום רבי הושעיא רבה בשם ר' יהודה בר סימון כאן כתיב **וישב יעקב בארץ מגורי אביו מאי מגורי אביו מגיורי אביו**.

[3] בראשית פרק יב פסוק ה (לך לך): וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:

[4] בראשית פרק לה פסוק ב (וישלח): וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם:

[5] ספר מגיד מישרים פרשת לך לך מהדורא קמא: ואברהם ויצחק משום דלא הוה מטתהון שלימא אצטריכו לקרבא שאר אומין לתקנא פגמא דמטה דלהון ויעקב דהוה מטתיה שלימה לא הוי צריך לקרבא שאר אומין דהא מטתיה הוה מתקנא ואוליף להו יחודא דקב"ה והוו נטרי אורייתא ועסקי בה עד לא איתיהיבת ומשום הכי זכותהון רב טובא וקאים לבניהון כמא דשרי:

[6] תולדות יעקב יוסף במדבר פרשת קרח: והנה שמעתי ממורי זלה"ה, כי תיק[ו]ן בעלי תשובה, העיקר הוא על ידי גדולי הדור שיכול להעלותו ולקשרו בשרשו וכו', ודפח"ח..

[7] יפה תואר פ"ד:ד: **דכתיב ויאמר יעקב אל ביתו הסירו את אלהי הנכר** ולא מסתבר שבני ביתו יהיה בידם אלהי נכר אלא אנשי נכר היו שנספחו על בית יעקב וגיירם והסיר מהם אלהי הנכר

[8] ילקוט שמעוני תורה פרשת לך לך רמז פב: כל העבדים שנמולו עם אבינו אברהם לא נתקיימו לא הם ולא זרעם בישראל

[9] בראשית פרק כו פסוק טו (תולדות): וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר:

[10] רבינו בחיי בראשית פרק כו פסוק טו (תולדות): ויש שפי' כי הבארות הללו רמז לגרים שנתגיירו בימי אברהם, כי הם קלים לקבלת האמונה כמו הבארות שהם קלים לקבלת המים, ופתיחת הלב הסתום באמונה יכנה הכתוב חפירה, ולכך יאמר מצד הקנאה "סתמום פלשתים", כלומר סתמו את לבם והחזירום לסורם, וזהו: "וימלאום עפר", כי תחת שמלאם אברהם חכמה ודעת את ה' באמונת היחוד, מלאום פלשתים אמונתם הרעה, כי יכנה הכתוב האמונה הרעה או העצה הרעה לעפר, וזהו שאמרו: (ב"ב טז א) עפרא לפומיה. ואח"כ נתגבר עליהם יצחק והחזירן למוטב, הוא שכתוב: וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמות וגו', כי כן דרך המתגיירים, וכענין שכתוב: (ישעיה סה, טו) "ולעבדיו יקרא שם אחר."

[11] זוהר כרך א (בראשית) פרשת תולדות דף קמא עמוד ב: ות"ח ההוא מוצא מים וההוא בירא אינון חד ואקרי כלא באר דהא ההוא מקורא דעייל ולא פסיק לעלמין ובירא אתמלי ומאן דאסתכל בבירא דא אסתכל ברזא עלאה דמהימנותא ודא הוא סימנא דאבהן דמשתדלי לחפור בירא דמיא גו רזא עלאה ולית לאפרשא בין מקורא ובירא וכלא חד

[12] בראשית פרק כו פסוק יח (תולדות): וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו:

[13] בראשית פרק לז: (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: (ז) וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוִין לַאֲלֻמָּתִי: (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו:

[14] רש"י: (ז) מאלמים אלומים - כתרגומו מאסרין אסרין, עמרין, וכן (תהלים קכו ו) נושא אלומותיו, וכמוהו בלשון משנה (בבא מציעא כב ב) והאלומות נוטל ומכריז:

[15] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ג עמוד ב: בעלי אספות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ועוסקין בתורה,

העיקר הוא להתחבר את עצמו לצדיק כזה שיוכל לתקן נשמות ישראל, כי זה הוא הצדיק אשר הוא דוגמת צדיק העליון[16], שמקשר את הכל כידוע מספרים הקדושים.

אמנם, איך נדע הדבר מי הוא במדריגת צדיק שלמעלה שמקשר את הכל, יש שני סימנין בדבר; הסימן אחד הוא כך, שהנה ידוע שכל עשר ספירות הקדושות, לכל אחד יש מדה; זה מדת החסד, וזה מדת הצמצום, וזה מדת התפארת, וכן כולם כידוע. אמנם מדת 'צדיק' אינה מדה בפני עצמה, רק הוא מעביר השפע מלמעלה למטה תמיד, נָהָר דְּנָגִיד תָּמִיד וְלֹא פָּסַק, מקבל ומשפיע וחוזר תמיד ומקבל מלמעלה - ומשפיע למטה, ואינו מדה בפני עצמה כידוע מספרים הקדושים[17]. וכן זה הצדיק שלמטה - גם כן צריך שיהיה דוגמתו, שלא יחזיק לעצמו בשום מעלה, רק הוא מקבל ומשפיע לאנשים המתחברים אליו. ולא כן שאר בעלי המדות בישראל חסידים חכמים נבונים, שאף על פי כן הם מחזיקים את עצמם שיש להם המעלה שהוא בה, ובצדיק כזה יוכל להיות ביטול, כי כל אחד אומר 'אֲנָא אֶמְלוֹךְ'[18] מחמת שמחזיק את עצמו לבעל המדריגה. וצדיק כזה אינו יכול לקשר נשמות ישראל, אבל מי שהוא בבחינת צדיק שלמעלה - אינו נחשב בעיניו לכלום, דוגמת צדיק שלמעלה שאין בו שום מדה רק מה שמקבל מלמעלה כדי להשפיע למטה. על כן נקראת מדת 'יסוד' - כל, כי הוא כולל כל המדות להשפיע למלכות, והוא מקשר הכל. וצדיק כזה - יוכל לקשר נשמות ישראל, להעלותם ולקשרם בשרשם בקשר אמיץ וחזק[19], כי הוא דוגמת צדיק שלמעלה שלא היה בו ביטול, והבן זה.

והסימן השני הוא, שמי שהוא במדריגת צדיק שלמעלה - הוא במדריגת 'להבה'[20], דוגמת צדיק שלמעלה - מדת יסוד, שהוא מקשר כל הספירות כשלהבת בגחלת[21,22]. וכן צדיק שלמטה צריך להלהיב את לב המתחברים אליו, שישתוקקו תמיד להתקשר להבורא יתברך שמו, ושיתלהבו כשלהבת אש לעבודתו יתברך שמו, עבודה זו תפלה (תענית ב א). צדיק כזה הוא דוגמת צדיק שלמעלה, דוגמת יוסף הצדיק שנקרא גם כן 'להבה', כדכתיב (עובדיה א יח) וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה. ולצדיק שיש בו בחינות הללו - אליו ראוי שיתחברו נשמות ישראל, כי צדיק כזה יכול לקשר נשמותיהם לאביהם שבשמים בשרשם העליון, בצרור החיים מקור נשמתם.

ודברינו ירומזו בדברי יוסף אל אֶחָיו שֶׁהֵבִינָם איך מדריגתו הוא דוגמת צדיק שלמעלה, ובהם אין הבחינה הזאת[23], ואמר שמעו נא וגו' והנה אנחנו מאלמים וגו', ותרגם אונקלוס מְאַסְּרִין אֲסָרָן רצה לומר, מקשרין נשמות ישראל. בתוך השדה רצה לומר, חֲקַל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין[24], ועל כן בא 'השדה' בה"א - שמרמז להשדה הידוע, הַיְנוּ שֶׁהָיֵינוּ מקשרין נשמות ישראל לכביכול אני ואתם. אמנם, החילוק אשר בינינו[25] כי הנה קמה אלומתי וגם נצבה רצה לומר, אשר אני מקשר - שאני במדריגת צדיק כידוע[26] - לזה היה קיום ומצב, כי אני דוגמת צדיק שלמעלה, מדת היסוד המקשר כל העולמות, לכן היה ביכולתי לקשר הנשמות בשרשם

---

[16] ספר אור לשמים - פרשת ויקרא: ועד"ז שמעתי מכאדמו"ר מוהרי"י זצלה"ה הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בנו הרי זה צדיק גמור (פסחים ח.), וכבר הבאתי דברי קדשו כמה פעמים יע"ש, כי גם זה הממאס בעוה"ז נקרא ג"כ צדיק, אבל זה שרוצה בתיקונו של עולם, ומיחד ומקשר עוה"ז לעולם עליון זה נקרא צדיק גמור עכ"ד:

[17] דברי משה פ' בראשית: כי הנה נודע כי מדת היסוד אינה בעצמה מידה כענין שאר המידות רק שהיא כוללת המידות ר"ל כשכל המידות נכללים יחד בחי' כללותם נקרא יסוד ולזה נקרא כל כנודע לפי שנכללים בו כל הה' מדות שכל א' כלולה מי' שעולה כל. ולזה ג"כ כל א' מהמידות כלולה מכל המידות כי זולת זאת לא הי' יכולים להכלל ביחד כיון שהמדות בעצמם הם הפכיות ונגדיות זה מזה כמו מדת החסד שהוא נגדיות למידת הגבורה וכן בשאר אמנם כאשר כל א' כלול מכולם לזהו היטיב יכולים להכלל כולם ביחד ואז ממילא נעשה מידת היסוד מכללותם

[18] כנפי יונה

[19] מאור ושמש במדבר פרשת קרח: שלא יתמהו זרע ישראל שבכל דור ודור אשר בוחר השי"ת איש אחד מכל ישראל, הגם שיש כמה וכמה בישראל קדושים וטהורים גדולים וחכמים ונבונים כמוהו, ואפשר ביותר ממנו. אלא הכלל הוא כך, שידוע שהקב"ה אמר (ישעיהו נז טו) אני אשכון את דכא ושפל רוח, ומי שהוא שפל רוח ביותר - עליו יוכל השכינה הקדושה לשרות עליו, והר סיני יוכיח. וכמאמרם ז"ל (עירובין יג א) כל המשפיל את עצמו - הקדוש ברוך הוא מגביהו, שהעיקר הוא שפלות רוח שיהיה כְּאַיִן בעיני עצמו, ויהיה מחפש בכל עת וְעוֹנָה ושעה ורגע האיך לעבוד את השי"ת, כדכתיב (תהלים קה ד) בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד, וכל מי שבא יותר בשער הָאַיִן - הוא יכול להיות יותר מרכבה להשכינה הקדושה, והוא היותר גדול בדורו ונעשה 'ראש הדור'. ונחזור לענינינו, שבני ישראל היו מתרעמים לאמר אתם המיתם עם ה' להיות שמאתים וחמשים איש היו כלם ראשי סנהדראות - קדושי עליונים, ולפי מה דאיתא במפרשים היה נחשון בן עמינדב גם כן בתוכם, שהיה קדוש - עֶלְיוֹן כמפורסם, והיה תמיה גדולה להם למה נבחר אהרן קדוש ה' יותר מכלם להקריב קרבנות. על כן צוה להם השי"ת כך, שיש להם עוד זמן, כי כל מי שיטה את לבו לשבור אותו לאלף שברים ויהיה יותר אין ושפל - אזי יהיה נבחר הוא להיות ראש וכהן גדול; רצה לומר, שיהיה ראש הדור לקשר כל הדור בהשי"ת, שהוא יהיה מרכבה להשכינה הקדושה.

[20] מאור ושמש בראשית פרשת מקץ: והנראה לי בזה, כי הנסיון להבחין להכיר איזה צדיק האמיתי כי יש כמה בחינות בצדיקים אבל להכיר איזה הוא צדיק האמיתי שהוא כנגד צדיק יסוד עולם שלמעלה; הבחינה האחת היא, בנסעם אל הצדיק אמיתי - אזי בבואם אליו בראותם צורתו הקדושה ותואר פניו, מלהיב לבבם בעבודת ה', וכל מה שעושים שם הוא היה העושה, וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׁאֵם בקדושה, אזי היא בחינה אחת שהוא בחינת צדיק יסוד עולם, כידוע.

[21] אוצר מדרשים (אייזנשטיין) יצירה עמוד 239: (משנה ז') עשר ספירות בלימה, נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת פירוש הראב"ד: כשם שאי אפשר להמצא שלהבת בלי גחלת כך אי אפשר מציאות החכמה מבלי כ"ע וכך אי אפשר מציאות העטרה מבלי יסוד הספירות שעליו

[22] מאור ושמש בראשית פרשת מקץ: ואף על פי שהספירות כלול כָּל חַד בְּחַבְרֵיהּ - כשלהבת הקשורה בגחלת, אף על פי כן צריכים המה להתייחד באחדות הפשוט, לייחד אותם באין סוף ב"ה. ועל ידי שנתייחדו המדות ונקשרים באין סוף ב"ה - נמשכים שפע טובות מעולמות העליונים לעולמות התחתונים. וידוע גם כן מספרים הקדושים, ששתי המדות המה המקשרים כל העשר ספירות כנזכר לעיל, הם מדת תפארת שהוא סוד יעקב, ומדת צדיק שהוא סוד יוסף - צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם, הם המקשרים המדות באין סוף ב"ה.

[23] ולכן צריכים הם להכנע תחתיו:

[24] מלכות השכינה הקדושה. והתפוחים הם חג"ת נה"י

[25] באר מים חיים וישב: וזה אומרו והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה פירוש שאנחנו מקשרים קשרים ומיחדין יחודים וזיווגים בתוך השדה שדה חקל תפוחין, ואמנם כי קמה אלומתי וגם נצבה כי בחינת יוסף היה בחינת צדיק יסוד עולם כנודע שעל כן (בראשית מ"ט, כ"ג) ותשב באיתן קשתו, והוא המקים לכל בחינת הקשר והזיווג להעמיד המלכות על תלה להיותה עטרת תפארת ביד ה.'

[26] זוהר - רעיא מהימנא כרך ג (במדבר) פנחס דף רלו עמוד א: ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עצמות צדיק יסוד עלמין דרגא דיוסף הצדיק

למעלה - מקור הנשמות. והנוטריקון של נצבה - נשמתם צרורה בצרור החיים[27]. והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי רצה לומר, הגם שגם אתם הייתם מקשרים נשמות ישראל, אף על פי כן אינכם במדת יסוד צדיק שלמעלה המקשר הכל, רק בשאר בחינות, ובאמת אין העולמות מתייחדים ומתקשרים רק במדת יסוד, על כן הכל צריכים להתחבר על ידי בחינתי. וזהו והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי כנזכר לעיל, כי אין שום יחוד וקשור נעשה רק על ידי מדת צדיק יסוד עולם, והבן.

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וגו'. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן וגו' הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר וגו' לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו וגו' וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת יוֹסֵף וגו' וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם[28]. ובמדרש (ב"ר פד טז) מים אין בו - אבל נחשים ועקרבים יש בו. ולכאורה קשה, מה הוא הצלת ראובן במה שציוה להשליך אותו אל הבור אשר בו נחשים ועקרבים, ובפרט לפי דרשת חז"ל (תנחומא ישן וישב ג) שרוח הקודש העיד עליו שכוונתו היה 'למען הציל אותו מידם'[29]. ובזוהר הקדוש (ח"א קפה ב)[30] איתא, למען הציל אותו - להשיבו אל אביו אף מת. גם זאת לכאורה אינו מובן, שזאת יהיה ההצלה. גם קשה, מפני מה הפשיטו הכתונת הפסים מעליו, האם היה הכתונת הפסים אשר עליו למחסה ולמסתור מפני הנחשים ועקרבים.

ונראה לבאר על פי פשוטו, דהנה ידוע שיעקב מסר ליוסף השם כ"ב אותיות[31] היוצא מברכת כהנים[32], ובפרט השם פסי"ם אשר הוא מסוגל לחן ולשמירה[33], ולכן עשה לו 'כתונת פסים' בְּכָוָנָה זו, על פי הייחוד וצירוף של השם כ"ב אותיות. והנה אֲחֵי יוסף היו מסופקים ביוסף, שראו אותו הולך במקום סכנה לַמִּדְבָּר, והלך יחידי ושום מורא לא עבר על ראשו, ובפרט במה שהלך אצל אֶחָיו שהיה יודע בהם שהיו שונאים אותו - אם הוא סומך את עצמו על צדקו, או רק על סמך השמירה שעשה לו אביו במה שהלבישו כתונת הפסים, שהוא מסוגל לשמירה כנזכר לעיל, כי בודאי עשאו אביו על פי כונת השם של כ"ב אותיות כנזכר לעיל. ולמען יעמדו על המבחן, הפשיטו מעליו הכתונת, ואם גם אז לא יוזק - הוא בודאי מחמת צדקו והוא מהראוי שצדיק באמונתו יחיה, ואם אינו צדיק כל כך - אזי יוזק. אמנם ראובן במה שאמר השליכו אותו אל הבור לא היה כַּוָּנָתוֹ שיפשיטו מעליו הכתונת, ולא היה יודע שֶׁכֵּן יעשו, ועל כן היה לבו נכון ובטוח שלא יוזק מחמת שמירת אביו שעשה לו, ושפיר אמר הכתוב ורוח הקודש העיד עליו למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו וקל להבין.

וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה[34]. פירוש רש"י ז"ל ידוע[35], למה פרסם הכתוב את משאם עיין ברש"י. אבל יוכל לומר, שהכתוב מרמז דבר גדול, כי

---

[27] ספר מגן דוד - אות ו: וכן אמרו בבהיר אילן אחד יש לו להב"ה שממנו פורחות הנשמות ולסוף שם חוזרות אם זכו כי שם צרור החיים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.

[28] בראשית פרק לז: (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: (כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו: (כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו: (כד) וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם:

[29] רש"י: (כב) למען הציל אותו - רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסרחון אלא בי:

[30] זוהר כרך א (בראשית) פרשת וישב דף קפה עמוד א עמוד ב: רבי יצחק אמר אי נחשין ועקרבין הוו ביה אמאי כתיב בראובן למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו וכי לא חייש ראובן להאי דהא אינון נחשין ועקרבין ינזקון ליה ואיך אמר להשיבו אל אביו וכתיב למען הציל אותו, אלא חמא ראובן דנזקא אשתכח בידייהו דאחוי בגין דידע כמה שנאין ליה ורעותא דלהון לקטלא ליה אמר ראובן טב למנפל ליה לגו גובא דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידא דשנאוי דלא מרחמי עליה מכאן אמרו יפיל ב"נ גרמיה לאשא או לגובא דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידא דשנאוי (דזעירין אינון דיכלי לאשתזבא ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם) בגין דהכא אתר דנחשים ועקרבים אי איהו צדיקא קודשא בריך הוא ירחיש ליה ניסא ולזמנין דזכו דאבהן מסייעין ליה לב"נ וישתזיב מנייהו אבל כיון דיתמסר בידא דשנאוי זעירין אינון דיכלין לאשתזבא ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם, מידם דייקא ולא כתיב למען הציל אותו ותו לא אלא אמר ראובן ישתזיב מן ידייהו ואי ימות בגובא ימות ובגין כך כתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם

[31] רבינו בחיי בראשית פרק לז פסוק ג: ועשה לו כתנת פסים. ... דבר אחר כתונת פסים, שמסר לו סוד כ"ב אותיות, ע"כ. והכוונה בזה שהלבישו ידיעת החכמה בשם כ"ב אותיות, כמו שלמד מפי שם ועבר, והבן זה.

[32] ספר פרדס רמונים - שער כא פרק יד: בשם בן כ"ב ונקרא כן מפני שיש בו כ"ב אותיות ויחסו רבי נחוניא אל התפארת וכן הסכימו המפרשים וזהו: אנקתם פסתם פספסים דיונסים והוא יוצא מברכת כהנים וזהו סדורו: י תמורתה א באי"ק א ב תמורתה ט באחס בטע ותחת ט' נ' באתב"ש נ ר תמורתה ק באבג"ד ק כ תמורתה ת באלב"ם ת ך תמורתה ת באלב"ם ותחת ת' מ' באי"ק (השם השני) י תמורתה פ באח"ס בט"ע ה תמורתה ו באבג"ד ותחת ו' ס' באי"ק ו תמורתה מ באחס בטע ותחת מ' ת' באי"ק ה תמורתה ו באבג"ד ותחת ו' מ' באחס בטע (השם השלישי) ו תמורתה פ באלב"ם י תמורתה מ באתב"ש ותחת מ' ס' באי"ק ש תמורתה י באלב"ם ותחת י' פ' באח"ס בט"ע מ תמורתה ס באי"ק ר תמורתה מ באחס בטע ותחת מ' י' באתב"ש ך תמורתה ת באלב"ם ותחת ת' מ' באי"ק (השם הרביעי) י תמורתה מ באתב"ש ותחת מ' ד' באי"ק א תמורתה י באי"ק ר תמורתה ו באח"ס בט"ע: י תמורתה ט באבג"ד ותחת ט' נ' באתב"ש ה תמורתה ו באבג"ד ותחת ו' ס' באי"ק ו תמורתה פ באתב"ש ותחת פ' י' באחס בטע ה תמורתה ו באבג"ד ותחת ו' מ' באחס בטע ופי' המפרשים בשם זה כי לכל א' מהד' שמות הנזכר לו סגולה בפ"ע. הא' אנקת"ם הוא טוב להשמיע תפלה ופירושו שומע אנקת תמים. הב' פסת"ם הוא נותן פסת בר לצריכים מזון. הג' פספסי"ם מלשון (בראשית לז ג) ועשה לו כתונת פסים והוא נותן בגד ללבוש. הד' דיונסי"ם והוא עושה ניסים ונפלאות. ובהם נשתמש יעאע"ה באמרו (שם כח כ) אם יהיה אלקים עמדי ושמרני כו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. זהו צרוף מוצא השם מברכת כהנים ולא מצאנו מי שידבר בזה השם יותר:

[33] צרור המור על במדבר פרק ו פסוק כו: והשם שיוצא מאלו השלשה פסוקים הוא שם של כ"ב אותיות, כנגד (בראשית מח, כ) ב"ך יברך ישראל. להורות שזאת הברכה היא כלל כל התורה כולה שיש בה כ"ב אותיות. והוא שם אנקת"ם פסת"ם דיונסי"ם בשכמל"ו, שיש בו כ"ב אותיות והוא שם של ברכת כהנים, והוא **טוב לשמירה ולכל הדברים**. והאומרו דרך תפילה כזה הסדר יועיל לו מאד, ובפרט כשיאמרו ברכת כהנים יאמר "אל "נא "קרב "תשועת "מצפיך, "פחדך "סר "תוציאם "ממאסר, "פדה "סועים "פתח "סומים "ישעך "מצפים, "דלה "יוקשים "וקבץ "נפוצים "סמוך "ה' "מפלתינו, בשכמל"ו:

[34] בראשית פרק לז: (כה) וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה:

[35] רש"י: וגמליהם נושאים וגו' - למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע:

ידוע מכל הענין יוסף עם הַשְּׁבָטֵי יָהּ היה לגלגל הדבר הנאמר לאברהם (בראשית טו יג)[36] כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וגו'[37], כי מוכרח הדבר שֶׁיֵּרֵד יעקב עם בניו למצרים לסבול עול השיעבוד לברר שם כל ניצוצי הקדושה כנזכר לעיל. ואחר כך, ואחר הבירור - יהיו יכולים לקבל התורה מפי הקדוש ברוך הוא פה אל פה על ידי משה רבינו ע"ה, והוא יהיה הגואל אותם ממצרים, ועל ידו יהיה נתינת התורה לישראל, ויתגלה הרצון הקדום שהיה בבריאת העולמות, 'ישראל עלה במחשבה' שיהיה עַם אחד שיקבלו תורתו הקדושה על ידי משה.

וזה ידוע, שמשה היה בחינת דעת של כל ישראל, על כן נקראו[38] דור דעה[39]. וגם יעקב אבינו היה בחינת דעת, שהיה מחבר הקצוות אברהם ויצחק. וגם נאמר בזוהר הקדוש (תיקו"ז כט א)[40] ובכתבי האר"י ז"ל שמשה היה מִלְּגַאו ויעקב מִלְּבַר[41], עיין בדבריהם. וגם יוסף היה בחינת הדעת, כמבואר בדבריהם הנזכרים לעיל. על כן נאמר (שמות יג יט)[42] וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, כי היה משורש שלו. על כן הוצרך להתגלגל הדבר שֶׁיֵּרֵד יוסף למצרים, ועל ידו יהיה ירידת יעקב אביו עם השבטים, והם עשו הפעולה על ידי מעשיהם הטובים שיהיה הגאולה על ידי משה רבינו ע"ה ונתינת התורה.

וזהו מרמז הפסוק וגמליהם נושאים 'נכאת' כי נכאת גימטריא עם האותיות דעת עם הכולל[43], לרמז כי הדעת יוּרַד למצרים עם יוסף. וצרי ולט מרמז, כי תיבת צרי ולט גימטריא משה, והוי"ו של 'וצרי' מרמז ליעקב כידוע, כי וי"ו הוא הַבְּרִיחַ הַתִּיכוֹן, כמבואר בכל הכתבים[44]. על כן כל זאת היה להוריד מצרימה לְהַגָּלוּת. וזה נזדמן ליוסף, שבירידתו למצרים נָחַת גם כן נשמת משה עמו, עם הדעת לַגָּלוּת, על כן הֵרִיחַ אותו הצדיק ריח בשמים, כי הָרֵיחַ של הדעת עם משה יָרַד עמו, והיה בטוח שיהיה הגאולה על ידו, ויקבלו התורה מהשי"ת שמו. וזהו שמרמז בזוהר הקדוש, שגלות מצרים היה הדעת בגלות, ודו"ק.

---

[36] רש"י בראשית פרק לז פסוק כה: וגמליהם נושאים וגו' - למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע:

[37] הדר זקנים בראשית פרק לט: (א) ויוסף הורד. ירד לא נאמר אלא הורד כלומר לקיים מצות המקום לגלגל הדבר ולהוריד אבותינו למצרים. ולמה נסמכה פרשת פוטיפר לפרשת תמר לומר לך כשם שתמר נתכוונה לטובה כך אשת פוטיפר נתכוונה לטובה שראתה באיצטגנינות שעתיד לצאת ממשפחתה שיהיה מזרע יעקב ולא היתה יודעת אם היא או בתה:

[38] מאור ושמש במדבר פרשת פינחס: הגם שהיו נקראים 'דור דעה' - אף על פי כן לא היה להם זה בכחם לייחד את הששה קצוות אל הדעת; ומה שהיו נקראים 'דור דעה' הוא מחמת שהיו משורש משה רבינו ע"ה, שהוא דעת כל ישראל, והוא עיקר הדעת; ועל כן בכל הדורות שאחר כך אפילו בימי אמוראים כשהיו אומרים דבר חכמה ודעת - היו אמוראים קוראים להם משה, כדמצינו כמה פעמים בגמרא (סוכה לט א) משה שפיר קאמרת. שלפי שהיה מתנוצץ אז בו ניצוצות מבחינת משה שהוא הדעת כידוע. אבל בני דורו של משה רבינו ע"ה לא היו יכולים לאחוז בדעת ולייחד כל הששה קצוות בדעת שלימה, על כן נכשלו כמה פעמים, עד שבסוף לא באו לארץ ישראל.

[39] ויקרא רבה (וילנא) פרשה ט סימן א (צו): ודרדע זה דור המדבר שכולו דעה

[40] תיקוני זוהר תקונא תליסר דף כט עמוד א: ויעקב ודאי איהו דיוקנא דעמודא דאמצעיתא מסטרא דלבר והא משה תמן הוה אלא מסטרא דלגאו הוה דא מגופא ודא מנשמתא

[41] של בחינת תפארת

[42] שמות פרק יג פסוק יט (בשלח): וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:

[43] **נכאת** עם האותיות בגימטריא **תע"ה** כמנין **דעת** עם הכולל

[44] זוהר כרך ב (שמות) פרשת תרומה דף קעה עמוד ב: אמר רבי שמעון, והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקצה אל הקצה דא הוא יעקב קדישא שלימא כמה דאוקימנא דכתיב (בראשית כה) ויעקב איש תם ישב אהלים יושב אהל לא כתיב אלא ישב אהלים תרי דאחיד להאי ואחיד להאי אוף הכא כתיב והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקצה אל הקצה דאחיד להאי ואחיד להאי